

III. pld.

1959. I. 459

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

1959

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 75. ÉVF. I. SZÁM 1—148 I. BUDAPEST, 1959. JAN.—MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőbizottság

DEZSÉNYI BÉLA (helyettes szerkesztő), **HARASZTHY GYULA**, **KOVÁCS MÁTÉ**,
KÓHALMI BÉLA, **MÁTRAI LÁSZLÓ**, **V. WALDAPFEL ESZTER**

Felelős szerkesztő

KÓHALMI BÉLA

E szám munkatársai: RÁCZ ARANKA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BALÁZS SÁNDOR, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa, SZABOLCSKA FERENC, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa, BISZTRAY GYULA ny. egyetemi tanár, F. CSANAK DÓRA, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársa, KOVÁCS SÁNDOR egyetemi hallgató, Szeged, TRÓCSÁNYI ZOLTÁN, az irodalomtudományok kandidátusa, ny. egyetemi tanár, HERPEI JÁNOS ny. múzeumigazgató, VALKÓ ARISZTID, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársa, HERNÁDY FERENC, a pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársa, CSATKAI ENDRE Kossuth-díjas, a soproni Liszt Ferenc Múzeum igazgatója, NAGYDIÓSI GÉZANÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PAPP IVÁNNÉ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, HELTAI NÁNDOR, a Bács-Kiskun Megyei Nyomda munkatársa, TORDAYNÉ PÁTER ERZSÉBET, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa, FALLENBÜCHL ZOLTÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, RÓZSA GYÖRGY, a Közgazdaságtudományi Intézet könyvtárának vezetője, BARTA GÁBOR, a Szabványügyi Hivatal munkatársa, FALVY ZOLTÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SZIKLAY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, TÓTH ANDRÁS, a budapesti Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, D. SZEMZŐ PIROSKA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, KEOSKEMÉTI ISTVÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NIEDERHAUSER EMIL, a Történettudományi Intézet munkatársa, SZUHAY-HAVAS ERVIN, a Történettudományi Intézet munkatársa, SCHEIBER SÁNDOR főiskolai igazgató, SCHEIBER Mária, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa, D. GÁL ÁGOTA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, ÁRPÓ MÁRIA, tudományos kutató, SZEKERES MARGIT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, NAGY DEZSŐ, a ceglédi Kossuth Múzeum igazgatója, KÓKAY GYÖRGY, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár fősztályvezetője, ALBERT GÁBOR, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, H. IZSÓ LIVIA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa

Technikai szerkesztő: DÖRNYEI SÁNDOR

Szerkesztőség: Budapest, VIII., Múzeum körút 14–16. Telefon: 134–400.

Előfizetéseket az Akadémiai Kiadó Terjesztési Osztálya vesz fel
(Budapest, V., Alkotmány utca 21.)

1

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

ÖTÖDIK FOLYAM
LXXV. ÉVFOLYAM
1959

6329

TARTALOM

<i>Balázs Sándor—Szabolcska Ferenc</i> : A műszaki könyvtárügy és dokumentáció változó feladatairól	16
<i>Bisztray Gyula</i> : Az Arany János-kiadások rostája (1883—1958)	23
<i>F. Csanak Dóra</i> : Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig	47
<i>Csapodi Csaba</i> : A proveniencia elve a könyvtárakban	333
<i>Dube, Werner</i> : Középkáderek a német tudományos könyvtárakban	257
<i>Kiss Jenő</i> : Az agrárszocialista olvasóköri történetéből (1867—1914)	180
<i>Kőhalmi Béla</i> : A három nagy könyvtár a Tanácsköztársaság idején	149
<i>Lécs Károly</i> : A pesti magyar olvasó-kabinet megalapítása és könyvvállománya	345
<i>Nyilas Márta</i> : A budapesti nyomdászkönyvtár	163
<i>Polzovics Iván</i> : Dokumentáció és információ	325
<i>Rácz Aranka</i> : Gyermekkönyvtáraink helyzete	1
<i>Tóth András</i> : Az Egyetemi Könyvtár Fejér György igazgatása alatt (1824—1843)	265

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Csapodi Csaba</i> : A bártfai kalendárium egy ismeretlen kiadása	196
<i>Csatkai Endre</i> : Kazinczy Ferenc könyvtárából származó kolligátum	360
<i>Csatkai Endre</i> : Kísérletek Sopronban újság és folyóirat alapítására 1850-ig	90
<i>Dankanits Adám</i> : Adalék a felenyedi papírmalom történetéhez	283
<i>Heltai Nándor</i> : A kecskeméti könyvtár történetéből	103
<i>Herepei János</i> : Apáczai Csere János könyvtárának töredéke	79
<i>Hernády Ferenc</i> : Balogh Károly—Balogh Károly György	366
<i>Hernády Ferenc</i> : A pécsi Klimó-könyvtár múltjából	86
<i>Hernády Ferenc</i> : A Pressfreie Flugblätter első száma	364
<i>Holub József</i> : Istvánffy Miklós Históriaja 1622-i kiadásának történetéhez	281
<i>Kókay György</i> : A hazai újságolvasás történetéhez	357
<i>Kosjár Sándor</i> : A Zrínyiász ismeretlen „folytatása”	199
<i>Kovács Sándor</i> : Miért nevezi Bod Péter Itinerariumnak az Europica Varietast?	74
<i>Mátrai László</i> : Jeszenszky János Savonarola-kiadásáról (RMK III. 883)	196
<i>Mátrai László</i> : Két ritka Giordano Bruno-kiadásról	280
<i>Mátrai László</i> : Likai Scalich Pál Raymundus Lullus-plágiumáról (RMK III. 464)	194
<i>Milhofer Alajos</i> : Egy Ludas Matyi-kiadás első ismert példánya	202
<i>Nagydiósi Gézáné</i> : Egy kölcsönkönyvtár és fiókja 100 évvel ezelőtt	94
<i>Papp Ivánné</i> : Könyvtár Tiszaújlakon (1858—1869)	98
<i>Péter László</i> : Egy nyomavesztett Juhász Gyula-kötet	290
<i>Péter László</i> : Móra Ferenc ajánló könyvjegyzéke a szegedi ifjúnunkásoknak	215
<i>Rudas Klára</i> : A Magyar Tanácsköztársaság humoros sajtójáról	208
<i>Somkuti Gabriella</i> : Giambattista Bodoni levele Teleki Sámuelhez	200
<i>Szabé György</i> : Adalékok a Tanácsköztársaság könyvpropagandájához	213
<i>D. Szemző Firooska</i> : Vándorló képek illusztrációink történetében	367
<i>Tiszay Andor</i> : A Magyar Tanácsköztársaság plakátművészete	203
<i>Trócsányi Zoltán</i> : A Sötét Hajnal-csillag-után budosó címlapjáról	76
<i>Turányi Kornél</i> : Pesti városi közkönyvtár létesítésének terve (1868—1873)	287
<i>Valkó Arisztid</i> : A Harmonia Coelestis rézmetszőinek egykorú számadásai	85

FIGYELŐ

<i>Barta Gábor</i> : A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet „Dokumentáció” Műszaki Bizottságának VII. teljes ülése	119
<i>Dezsényi Béla</i> : A nemzeti sajtóbibliográfiák ügye és a szlovák nemzeti sajtóbibliográfia	230
<i>Fallenbüchl Zoltán</i> : A tudománytörténeti életrajzi források kérdéséhez	113
<i>Falvy Zoltán</i> : Göttweig és Vorau magyar vonatkozású kéziratái	122
<i>Hadamovsky, Franz</i> : Az osztrák Nemzeti Könyvtár Kainz-emlékkiállítása	232
<i>Haraszthy Gyula</i> : Köhalmi Béla hetvenötödik születésnapjára	381
<i>Jügelt, Karl-Heinz</i> : Ungarn betreffende historische Literatur in der Universitätsbibliothek Jena	382
<i>Lázár Péter—Veredy Gyula</i> : Nemzetközi konferencia az Egyetemes Tizedes Osztályozásról Budapesten	387
<i>Sz. Németh Mária</i> : Távkölcsonzési forgalom és központi katalógusok a Német Demokratikus Köztársaságban	398
<i>Orosz Gábor</i> : Referátumok automatikus készítése gépi úton	391
<i>Pálffy Miklós</i> : A magyar könyvtártudományi bibliográfia kérdéséhez	306
<i>Papp István</i> : Játékfilmek katalogizálása	222
<i>Rédl Endrené</i> : A pedagógiai dokumentáció munkájáról	297
<i>Rózsa György</i> : A földrajzi katalógus kérdéséhez	116
<i>Sándor István</i> : Dokumentáció a Néprajzi Múzeum Könyvtárában	294
<i>Sasvári Dezső</i> : Egy üzemköltségen termelő központi tárca-könyvkötőüzem felállításának tervezete	404
<i>Szentmihályi János</i> : Néhány szó az Orvostudományi Dokumentációs Központ kiadványairól	228
<i>Takács Menyhért</i> : A gyorsolvasás problémája	299
<i>Tordayné, Péter Erzsébet</i> : Mezőgazdasági szakkönyvtáraink helyzete	107
<i>Tökés László</i> : A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Mikrokönyvtára	217
<i>Vértessy Miklós</i> : Vetustissima gyűjtemények, vetustissima katalógus	292
<i>V. Windisch Éva</i> : A Prágai Összállami Levéltári kiállítás	233
Hírek	125, 235, 307, 407

SZEMLE

Az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai (Ism. <i>Tóth András</i>)	130
Alker, H.: Katalog der Inkunabeln der Universitätsbibliothek Wien (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	314
Allodiatoris Irma: A Kárpát-medence antropológiai bibliográfiája (Ism. <i>Fallenbüchl Zoltán</i>)	253
Balázs Sándor—Falvai Alfréd: Élelmiszeripari szakkönyvtárak létesítése és fejlesztése (Ism. <i>Szabolcska Ferenc</i>)	320
Bibliographie des gesamten Rechts der Presse, des Buchhandels, des Rundfunks und des Fernsehens (Ism. <i>Takács József</i>)	313
Bibliotheka Narodowa w latach 1945—1956 (Ism. <i>Papp Sámuel</i>)	411
Birsănescu, Stefan: „Schola latina” de la Cotnari (Ism. <i>Tóth András</i>)	416
Bleton, Jean: Local et mobilier des bibliothèques publiques (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	233
Dezimalklassifikation. Dreisprachige Kurzausgabe (Ism. <i>Veredy Gyula</i>)	312
Ebert, Friedrich Adolf: Die Bildung des Bibliothekars (Ism. <i>Scheiber Mária</i>)	243
Egyetemes Tizedes Osztályozás (Ism. <i>Weger Imre</i>)	249
Eppelsheimer, Hanns W.: Bibliographie der deutschen Literaturwissenschaft I. (Ism. <i>Vizkelety András</i>)	245
Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár anyagából rendezett kódexminiatura-kiállítás katalógusa (Ism. <i>Soltész Zoltánné</i>)	321
Fleischack, Curt—Rückert, Ernst—Reichardt, Günther: Grundriss der Bibliographie (Ism. <i>Köhalmi Béla</i>)	242
Folyóiratszemle 1958. (<i>Vizkelety András</i>)	240
Gáldi László: A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és a reformkorban (Ism. <i>Albert Gábor</i>)	147
Gáspár Margit: A magyar kémiai irodalom bibliográfiája 1948—1954 (Ism. <i>Szentmihályi János</i>)	253
Der Grosse Brockhaus (Ism. <i>Szuhaý-Havas Ervin</i>)	136

Grothusen, K. D.: Die Entwicklung der wissenschaftlichen Bibliotheken Jugoslaviens seit 1945 (Ism. <i>Schneller Károly</i>)	415
Hübscher, Arthur: Hundertfünfzig Jahre F. A. Brockhaus 1805—1955 (Ism. <i>Scheiber Mária</i>)	138
Index translationum (Ism. <i>Marót Miklós</i>)	410
Internationale Kinderbuch Ausstellung 1956—57. (Ism. <i>Rácz Aranka</i>)	245
Katsch, Abraham I.: Catalogue of Hebrew Manuscripts preserved in the USSR II. (Ism. <i>Scheiber Sándor</i>)	137
Klimeš, Vladimír: Počátky českého a slovenského noviuářstvi (Ism. <i>Sziklai László</i>)	128
Kner Imre: A könyv művészete (Ism. <i>D. Szemző Piroska</i>)	131
Kniewald, Dragutin: Joannes Conversini de Ravenna dubrovački notar 1384—1387 (Ism. <i>Csapodi Csaba</i>)	248
Kolokol (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	311
Lu Csen-csing: Tu su kuan hszüe ce tien (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	312
Magyar folyóiratmutatók 1945 után (Ism. <i>D. Gál Ágota</i>)	139
A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok (Ism. <i>Erényi Tibor</i>)	252
Makoldy Sándor: Újabb kutatások eredményei a reformkorszak gyorsíróiról (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	146
Microcard Catalogue of the rare hebrew codices (Ism. <i>Scheiber Sándor</i>)	417
Molnár Zoltán: Magyar sportkönyv és folyóiratközlemény bibliográfiája (Ism. <i>Kozocsa István</i>)	417
Sz. Németh Mária: A központi folyóirat címjegyzékek kérdései (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	318
Olvasó gyermekeink (Ism. <i>Ardó Mária</i>)	141
Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ kiadványai (Ism. <i>Kiss Jenő</i>)	315
Az Országos Műszaki Könyvtár jubileumi évkönyve (Ism. <i>L. Mesterházy-Nagy Márta</i>)	317
Pirani, E. C.: Manuele del bibliotecario (Ism. <i>Hernády Ferenc</i>)	243
Ranganathan, S. R.: The five laws of library science (Ism. <i>Weger Imre</i>)	310
Ročenka Universitni Knihovny v Praze (Ism. <i>Csapodi Csaba</i>)	413
Roginskij, Ja. Sz.: Ruszszkaja profszozjuznaja periodiceszkaja pecsat' (Ism. <i>F. Wendelin Lidia</i>)	246
A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei (Ism. <i>s. m.</i>)	254
Schumann, M.: Bibliographie der Normen für das Gebiet der Dokumentation (Ism. <i>Barta Gábor</i>)	136
Stigler István: Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története (Ism. <i>Szekeres Margit</i>)	142
Südeuropa-Bibliographie (Ism. <i>Niederhauser Emil</i>)	135
Sükösd Mihály: Tudós Veszprémi István (Ism. <i>Durza Sándor</i>)	321
Szomoru István: A ceglédi hírlapírás története I. 1878—1919. (Ism. <i>Nagy Dezső</i>)	143
Újabb könyvtártudományi művek (Összeáll. <i>H. Izsó Livia</i>)	147, 254, 323., 418
Ukazatel' szokrascennüh i polnüh nazvanij naucsnoj i tehniczeskoj literaturü (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	247
Vasi élet és irodalom (Ism. <i>Kókay György</i>)	145
V. Windisch Éva: Közlöny (Ism. <i>V. Waldapfel Eszter</i>)	321
Zenetudományi tanulmányok Kodály Zoltán 75. születésnapjára (Ism. <i>Kecskeméti István</i>)	133

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója.

50.802/60. — Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

RÁCZ ARANKA

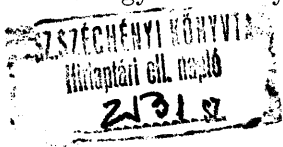
Gyermekkönyvtáraink helyzete

Szocialista művelődéspolitikánk egyik legjelentősebb eredménye mai közművelődési könyvtári rendszerünk kiépítése. Ez a művelődéspolitikai teremtette meg azt a lakosság minden rétege számára hozzáférhető könyvtári hálózatot, amelyet az előző polgári állam nem tudott tartósan létrehozni. Közművelődési könyvtári rendszerünk ma szerves egységbe foglalja össze a nagyvárosok és a néhány száz lelkes kisközségek könyvtárait, beágyazódott művelődési életünkbe, és fejlődését azok a törvényszerű fejlődési tendenciák határozzák meg, amelyek általában a társadalom egészének fejlődésére jellemzőek. Ma 3800 falusi és 114 járási és városi könyvtárat tartunk számon, amelyeket a 19 megyei könyvtár foglal hálózati egységbe. A számszerűségek mellett jelentős mértékben emelkedett e könyvtárak munkájának színvonala. Hasonló fejlődés következett be a fővárosi könyvtári ellátásában is.

A fejlődés azonban nem egyenletesen jelentkezik a könyvtári munka minden területén. A közművelődési könyvtárügy egészéhez viszonyítva például a gyermekkönyvtárügy fejlődése kétségtelen elmaradást mutat. Vajon mulasztásról, e fontos könyvtári ág fejlesztésének elhanyagolásáról van-e itt szó? A gyermekkönyvtárak története azt bizonyítja, hogy korántsem. A legfejlettebb gyermekkönyvtárakkal rendelkező országokban is először a felnőttek közművelődési könyvtárait teremtették meg, és csak egy fázissal később került sor a gyermekkönyvtárak létesítésére. Természetes dolog ez, hiszen olvasó felnőttek szükségeseik ahhoz, hogy a gyermekek is olvassanak. Ilyen fáziskülönbség jelentkezik a mi könyvtári fejlődésünkben is.

A szocialista művelődéspolitikai azonban meggyorsítja a fejlődés ütemét. Egyik oka ennek az, hogy felhasználja mindazokat a tapasztalati ismereteket, amelyek eddig a gyermekkönyvtárakról világszerte kialakultak. A másik ok pedig az, hogy a szocialista művelődési program sokszor megelőzi a jelentkező igényeket, és társadalomnevelő célkitűzései érdekében bizonyos esetekben azért is hoz létre intézményeket, hogy azok a még ki nem fejezett igényeket felkeltésék.

Ez történt sok esetben a falusi könyvtárak létesítésekor is. Még ez a művelődési politika sem tudja azonban a közművelődési és a gyermekkönyvtárügy kialakulása közötti fáziskülönbséget teljesen kiküszöbölni, legfeljebb lényegesen megrövidíti ezt az időszakot. Az a kulturális igény, amelyet a szocialista művelődéspolitikai a tömegekben felkeltett, azt eredményezte, hogy a felnőtt olvasók számának igen tekintélyes növekedése mellett, egyre nagyobb tömegben ostromolják a közművelődési könyvtárakat a gyermekek is. Színvonalas, korszerű gyermekkönyvtári szolgálatra azonban

fiatal közművelődési könyvtáraink ma még nem készülhettek fel. A fejlődés mai fokán azonban most már elérkezett az ideje annak, hogy a gyermekkönyvtárak fejlesztésének ügye is napirendre kerüljön.

A gyermekkönyvtárügy hazai hagyományai

A gyermekkönyvtárak létesítésének, illetőleg az ifjúság külön olvasószolgálatának gondolata nem teljesen újkeletű nálunk. Az első gyermekkönyvtárat SZABÓ ERVIN létesítette Budapesten, a Szörényi-utcai fiókban, 1913-ban. Nem véletlen, hogy éppen SZABÓ ERVIN ismerte fel a gyermekkönyvtárban a modern közművelődési könyvtár munkájának szerves kiegészítőjét, az a könyvtáros, aki egész életét a társadalmi haladás szolgálatába állította. Ugyanakkor a Fővárosi Könyvtár központjában is létesített ifjúsági olvasótermet.

SZABÓ ERVIN alapításai, Amerikától és Angliától eltekintve, néhány évnyi különbséggel egykorúak a gyermekkönyvtárügy tekintetében ma leghaladottabb országok gyermekkönyvtári kezdeteivel. Az idő tájt létesültek az első gyermekkönyvtárak Oroszországban, Norvégiában, Svédországban. Megelőztünk e téren sok európai országot: pl. Franciaországot, ahol csak 1920-ban létesült az első gyermekkönyvtár: az *Heure Joyeuse*, Dániát, ahol az 1920. évi könyvtári törvény csak a felnőttek közművelődési könyvtárügyét szabályozta, az iskoláskorú (6—14 éves) gyermekek könyvellátását teljesen az iskolákra, az iskolai könyvtárakra bízta. Csak az 1931. évi törvény intézkedik a gyermekkönyvtárakról is. Megelőztük Csehszlovákiát, ahol az első gyermekolvasóterem 1922-ben létesült, Prágában.

A két világháború közötti művelődéspolitikai azonban elhanyagolta a közművelődési könyvtárak ügyét és vele együtt természetesen a gyermekkönyvtárakat is. A századeleji kezdeményezések éppen csak tengődtek. A Fővárosi Könyvtár is csupán öt fiókjában tartott fenn kölcsönző szolgálatot külön a gyermekeknek, és csak egy könyvtár, a Királyi Pál utcai, állt kizárólag gyermekek rendelkezésére. Ezek a gyermekkönyvtárak sem feleltek meg a korszerű gyermekkönyvtári követelményeknek sem állományuk, sem elhelyezésük, sem berendezésük tekintetében. Egyébként a gyermekkönyvtár kizárólag fővárosi jelenség volt abban az időben. A vidéki városi könyvtárak semmilyen formában sem foglalkoztak akkor még a gyermekek külön igényeivel.

A gyermekkönyvtárügynek ez az elhanyagolása egyrészt az egész társadalmi rendszer antidemokratikus jellegével magyarázható, amely a közművelődési könyvtárügy fejlesztését sem tekintette különösebben fontos feladatának, másrészt pedig azzal, hogy a társadalomnak csak a vagyonosabb és egyben műveltebb rétege igényelte azt, hogy gyermekei olvasó emberekké váljanak. Ez a réteg pedig rendszerint olyan anyagi helyzetben volt, hogy a legszükségesebb olvasmányokat meg tudta gyermekei számára vásárolni. A gyermekkönyvtár iránti igény tehát egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben jelentkezett. — Természetszerűen megnő azonban ez az igény ma, amikor a szocialista társadalom az új nemzedék egészét belefoglalja nevelési programjába, és az olvasás lehetőségét egyformán kívánja biztosítani minden gyermek számára. Igen sok, jól felszerelt gyermekkönyvtárra van szükség ahhoz, hogy ezt a célkitűzést megvalósíthassuk. Ilyen értelemben a gyermekkönyvtár szerepe és jelentősége a szocialista társadalomban megnőtt.

A gyermekkönyvtár feladata és helye a nevelési intézmények között

A gyermekkönyvtár feladatkörének kialakulása történeti képződmény. Volt idő, amikor iskolai könyvtárnak tekintették, amelynek elsőrendű feladata az iskolai oktatás elősegítése, és csupán mellékesen gondoskodik a gyermekek szórakoztató olvasmányairól is. A fejlődés mai fokán a gyermekkönyvtár elkülönült az iskolától, és hasonló szerepet tölt be a gyermekek társadalmában, mint a közművelődési könyvtár a felnőttekben. Nevelni, tanítani akar, de nem az iskola kötött programja szerint, hanem szórakoztatva, szinte észrevétlenül. A fejlett iskolai könyvtári rendszerrel rendelkező országokban az iskolai munka támogatása az iskolai könyvtár feladata. Olyan országokban azonban, mint például nálunk is, ahol az iskolai könyvtárak még nem mindenütt tudják betölteni sajátos feladataikat, természetesen gyakran hárulnak a gyermekkönyvtárra olyan feladatok is, amelyek voltaképpen az iskolai könyvtárakra tartoznának. (Pl.: tanulószobák létesítése, könyvletétek elhelyezése egyes iskolákban az iskolai könyvvállomány kiegészítésére, a kötelező olvasmányokról való gondoskodás. Több gyermekkönyvtár figyelembe veszi az iskolai tanmenetet is az olvasmányok ajánlásakor.) Úgy látszik, hogy a gyermekkönyvtár és az iskolai könyvtár tevékenységét csak fejlettebb fokon lehet egymástól elhatárolni, bizonyos együttműködésre azonban még ebben az esetben is szükség van.

Hasonlóképpen szoros kapcsolat fűzi a gyermekkönyvtárat az ifjúság társadalmi szervezeteihez, nálunk az úttörő-szervezethez. Az úttörő-szervezet erkölcsi és világnézeti nevelőmunkájában elsőrendű segítséget kap a gyermekirodalomtól és ennek letéteményesétől, a gyermekkönyvtártól. Az úttörő-szervezet felismerte ezt a szükségszerű kapcsolatot, és vagy saját maga létesít, vagy pedig a közművelődési könyvtárral közösen tart fenn gyermekkönyvtárakat. Kétségtelen, hogy ez a kapcsolat mind a gyermekkönyvtár, mind pedig a szervezet munkájának hasznára válhat. A gyermekkönyvtárúgy gondozását azonban nem lehet az úttörő-mozgalomtól várni.

A gyermekkönyvtárak fenntartása

A lakosság könyvvvel, könyvtárakkal való ellátása nálunk állami feladat. Teljes nyilvánosságú közművelődési könyvtári hálózataink működését a tanácsokon keresztül az állam biztosítja. Ezek a könyvtári hálózatok (fővárosi, megyei) létesítettek először a gyermekek számára külön könyvtári részlegeket. Gyermekkönyvtárat azonban nem csupán közművelődési könyvtár szervezhet. Az előbbieken utaltam az úttörő-mozgalom gyermekkönyvtáira. Néhány nagyobb, nyilvános szakszervezeti kultúrotthon könyvtára is külön foglalkozik gyermekolvasóival. — A gyakorlati tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy amennyiben a gyermekkönyvtár nem teljesen önálló, legcélszerűbb, ha a közművelődési könyvtár keretein belül helyezkedik el. Ez biztosítja legjobban e könyvtárak munkájának szakszerűségét. A teljesen önálló gyermekkönyvtár munkáját is kedvezően befolyásolja a közművelődési könyvtárral való kapcsolat. Éppen ezért ma legcélszerűbbnek látszik, ha gyermekkönyvtárúgyünk fejlesztését a közművelődési könyvtárak keretében kíséreljük meg megoldani. Ebben az esetben a közművelődési könyvtár kiterjeszti tevékenységét a gyermektársadalomra is. Ezt a gyakorlatot igazolja a legtöbb külföldi példa is.

Bár gyermekkönyvtárügyünk csupán az első lépéseket tette meg a fejlődés útján, eredményeink a két világháború közötti állapothoz képest számottevőek. A fejlődésnek eddigi ütemével azonban nem lehetünk megelégedve. Gyermekkönyvtárügyünk mai állapotában nem tudja a napról napra növekvő igényeket kielégíteni, és elmaradt a hasonló körülmények között fejlődő népi demokratikus országok gyermekkönyvtárügyétől is. A fejlődést akkor segítjük elő legjobban, ha leplezés nélkül tárjuk fel gyermekkönyvtárügyünk hiányosságait, és ennek alapján a szükségletek és lehetőségek összeegyeztetésével megkíséreljük kitűzni a legfontosabb és a legsürgősebb feladatokat. Az a szocialista művelődéspolitikai, amely súlyos áldozatokat vállalva teremtette meg a közművelődési könyvtárak jelenlegi rendszerét, minden bizonnyal biztosítani fogja anyagi és erkölcsi támogatását a gyermekkönyvtárak fejlesztéséhez is.

Gyermekkönyvtáraink mai helyzete

A gyermekrészlegek létesítésében a közművelődési könyvtárak adott lehetőségeik szerint jártak el. Külön helyiséget biztosítottak a gyermekeknek, ha erre lehetőség volt, egyébként pedig időben vagy helyileg (külön pulton) választották el a gyermekek olvasószolgálatát a felnőttekétől. Kétségtelen, hogy a külön helyiség biztosít a gyermekkönyvtár további fejlődéséhez kedvezőbb lehetőséget. Ilyen esetekben a gyermekrészleg a közművelődési könyvtár némi különállást élvező osztálya lett, ez a különállás azonban nem terjedt ki a költségvetésre, és csak ritkán tapasztalható a személyzeti ellátás terén.

A gyermekkönyvtárak helyzete a közművelődési könyvtárak különböző típusaiban a következő:

A megyei könyvtárak gyermekrészlegei. A tizenkilenc megyei könyvtár közül csak tízben van külön helyiséggel rendelkező gyermekkönyvtár.¹ Három megyei könyvtárban² külön kölcsönző pulton, egyben³ pedig időben külön oldják meg a gyermekek kölcsönző szolgálatát. Pest megyében sem a megyei könyvtárnak, sem egyetlen járási könyvtárnak nincs gyermekrészlege. Négy megyei könyvtár⁴ az úttörőházzal közösen tartja fenn a gyermekkönyvtárat.

A járási és a városi könyvtárak gyermekrészlegei. A járási és a városi könyvtárak közül (beleértve a szegedi Somogyi Könyvtárat is) 11 biztosít önálló helyiséget a gyermekkönyvtárnak.⁵ Időben különíti el a gyermekek olvasószolgálatát a felnőttekétől 16 könyvtár.⁶ Három járási könyvtár⁷ az

¹ A békéscsabai, a debreceni, az egri, a kaposvári, a miskolci, a pécsi, a székesfehérvári, a szekszárdi, a szombathelyi, a zalaegerszegi megyei könyvtár.

² Kecskeméten, Tatabányán és Salgótarjánban.

³ Veszprémben.

⁴ A hódmezővásárhelyi, a győri, a szolnoki és a nyíregyházi megyei könyvtár.

⁵ A bicskei, a bajai, a jászberényi, a mohácsi, a nagykanizsai, az orosházi, a sárvári, a sátoraljaújhelyi, a szegedi Somogyi Könyvtár, a szentesi és a sztálinvárosi könyvtár.

⁶ A csongrádi, a csornai, a keszthelyi, a komlói, a magyaróvári, a makói, a mezőkövesdi, a pécsváradai, a püspökladányi, a sásdi, a sellyei, a siklósi, a szigetvári, a tapolcai, a tatai, a várapoltai könyvtár.

⁷ A kiskúnhalasi, a kalocsai és a soproni könyvtár.

úttörőházal közösen tartja fenn a gyermekkönyvtárat. Összesen tehát 30 könyvtár biztosít külön olvasószolgálatot a gyermekeknek, 67 járási könyvtár eddig ezt nem tudta megoldani.

Az úttörőházak önállóan is tartanak fenn gyermekkönyvtárakat, sokszor a közművelődési könyvtár gyermekkönyvtárával párhuzamosan is. A következő városokban van az úttörőháznak gyermekkönyvtára: Békéscsabán, Esztergomban, Kaposváron, Kecskeméten, Nagykanizsán, Salgótarjánban, Szarvason, Szegeden, Szombathelyen, összesen tehát 9 helyen, közülük 4 olyan városban (Békéscsabán, Kaposváron, Szegeden és Szombathelyen), ahol a közművelődési könyvtárnak is van gyermekkönyvtára. Nem minden úttörőház létesített azonban gyermekkönyvtárat. Baranya megyében pl. a négy úttörőház közül egy sem.

Az önálló népkönyvtárak közül tudomásunk szerint a kabai népkönyvtár az egyetlen, amely gyermek-olvasószolgálatát legalább időben elkülöníti a felnőttekétől.

Budapest főváros közművelődési könyvtári hálózatának 41 kerületi fiókja közül csak 19-ben van önálló helyisége a gyermekkönyvtárnak.⁸ 6 kerületi könyvtár pedig közös kölcsönző helyiségben, külön pulton szolgálja ki a gyermekeket.⁹

A budapesti és a vidéki közművelődési könyvtári hálózat tehát a következő módon biztosítja a gyermekek olvasószolgálatát:

Könyvtártípus	Önálló helyiség(-ek)	Külön pult	Időben elkülönített kölcsönzés	Összesen
Megyei könyvtár	10	3	1	14
Úttörőházal közösen	4	—	—	4
Járási és városi könyvtár.....	11	—	16	27
Úttörőházal közösen	3	—	—	3
Önálló népkönyvtár	—	—	1	1
Budapesti kerületi könyvtár	19	6	7	32
Összesen	47	9	25	81

A megyei, járási, városi és budapesti kerületi közművelődési könyvtárak száma összesen 172, táblázatunk szerint a könyvtáraknak tehát csak 42,4%-ában van a gyermekek olvasószolgálatát valamilyen módon biztosítva. Ez a szám még így is kedvezőnek látszik, valóságban azonban csak azt tekinthetjük a gyermekkönyvtár fejlődőképes kezdetének, ahol legalább egy önálló helyiség rendelkezésre áll. Ilyen pedig az országban összesen csak 47 van. Önálló helyiséget a gyermekkönyvtárnak tehát a közművelődési könyvtáraknak csak 27%-a tudott eddig biztosítani.

⁸ Az I. ker.: 11. sz., III. ker.: 8. sz., VI. ker.: 10. sz., VII. ker.: 2. sz., VIII. ker.: 9. és 44. sz., IX. ker.: 26. és 39. sz., X. ker.: 12. sz., XI. ker.: 6. sz., XII. ker.: 38. sz., XIII. ker.: 19. sz., XIV. ker.: 18. sz., XV. ker.: 34. sz., XVII. ker.: 36. sz., XVIII. ker.: 31. sz., XIX. ker.: 25. sz., XX. ker.: 27. sz. és XXII. ker.: 13. sz. kerületi könyvtár.

⁹ A IV. ker.: 28. sz., V. ker.: 1. és 14. sz., VIII. ker.: 3. sz., XIII. ker.: 7. sz. és XVI. ker.: 32. sz. kerületi könyvtár.

A gyermekkönyvtár helyiségei

Közelebbről vizsgálva a 47 gyermekkönyvtár helyiségviszonyait, hazai viszonyainkhoz mérten, pillanatnyilag megfelelő helyisége van öt gyermekkönyvtári osztálynak. (A békéscsabainak, a debreceninek, az egrinek, a miskolcinak és a pécsinek. Ezek közül a békéscsabai, a miskolci és a pécsi 2—2 helyiséggel rendelkezik.) Nem megfelelő az elhelyezése kilencnek.¹⁰ A helyiségek fő baja, hogy általában igen kicsik (30 m²-nél kisebbek). Hódmezővásárhelyen az úttörőházban pl. a gyermekkönyvtárnak csak 2,5 × 4 méteres „köves, hideg” helyiség jutott. A kaposvári gyermekkönyvtárnak ugyan három helyisége van, de a három együtt 32,6 m². Szombathelyen is kicsi a helyiség, és ráadásul még sötét, vizes és rossz a padlója. Egynemely könyvtárban e kicsi helyiségeket még más célra is használják, pl. diafilmek tárolására és kölcsönzésére. Zalaegerszegen a Járási Kultúrotthon előszobájában van a gyermekkönyvtár elhelyezve. Rajta keresztül közlekedik az egész kultúrotthon. A gyermekekkel való foglalkozás mindenhol, ahol megfelelő helyiségek nem állnak rendelkezésre, szükségszerűen egyszerű kölcsönzési adminisztrációvá szűkül.

A budapesti gyermekkönyvtárak helyiségviszonyai is csak egy árnyalattal kedvezőbbek. A gyermekeknek külön olvasószolgálatot biztosító 25 kerületi könyvtár közül csak 19 tud erre a célra külön helyiséget is biztosítani. Ezek közül is csak 9 tekinthető jelenlegi viszonyainkhoz mérten megfelelőnek, 10 túlságosan kicsi.¹¹ Egyetlen helyiség azonban nem mindenütt jelent megoldást. Nagyobb forgalmú gyermekkönyvtárakban feltétlenül szükség van olyan helyiségekre is, ahol a gyermekek számára előadásokat, vetítéseket stb. lehet tartani. A legtöbb gyermekkönyvtár mellett hiányoznak a legelemibb higiéniai berendezések (WC, mosdó).

Az épület- és helyiséghiány csaknem mindenütt nyomasztóan nehezedik a könyvtárakra, amelyek saját erejükből néha a legjobb szándékkal sem tudnak kedvezőbb megoldást találni. Az esetek egy részében azonban talán egy kevésbé több egyszerűséggel és gondossággal mégis lehetne a gyermekkönyvtár számára kedvezőbb elhelyezést is biztosítani.

Berendezés, felszerelés

A berendezésről egyelőre nem sokat mondhatunk. Több helyen próbálkoznak azzal, hogy a gyermekkönyvtárat kisméretű bútorokkal rendezzék be. A gyermekosztályok többsége szükségmegoldásokkal kénytelen megelégedni: olyan bútorokkal rendezi be a gyermekkönyvtárat, ami éppen rendelkezésére áll, és amit az adott helyiségben el tud helyezni. Az esztétikum mint a gyermekkönyvtár berendezésének különösen fontos követelménye még alig-alig jelentkezik. Ha fel is merül mint igény, inkább a külső, többé vagy kevésbé sikerült díszítésben, mint a berendezésben fejeződik ki.

A modern technika nyújtotta lehetőségek közül a gyermekkönyvtárak leginkább a rádiót és a dia-vetítőt használják. Saját rádiója, lemezjátszója,

¹⁰ A székesfehérvári, a hódmezővásárhelyi, a győri, a kaposvári, a szolnoki, a szekszárdi, a szombathelyi, a zalaegerszegi és a nyíregyházi gyermekkönyvtárnak.

¹¹ A 12., 13., 23., 25., 27., 29., 34., 36., 38., 44. sz. budapesti kerületi könyvtárban.

vetítőgépe stb. csak egy-két gyermekrészlegnek van. Általában a közművelődési könyvtártól vagy az úttörőháztól kéri kölcsön ezeket a felszereléseket. Gyermekkönyvtáraink tehát ezen a téren is csupán a kezdeti lépéseket tették meg.

Személyzet

Ha a gyermekkönyvtár létesítésének egyik feltételét az önálló helyiségben jelöltük meg, akkor a másik feltétel az alkalmas könyvtáros. Ebből a szempontból vizsgálva a gyermekkönyvtárakat, a következő kép alakul ki: Budapesten 27, vidéken 28 könyvtáros dolgozik gyermekkönyvtárban. A 28 vidéki gyermekkönyvtáros közül csak 22 nyolc órás, főfoglalkozású dolgozó, 6 pedig kisebb munkaidővel alkalmazott tiszteletdíjas. Itt kell megemlíteni azt, hogy öt önálló helyiséggel rendelkező gyermekkönyvtárban nincs állandó könyvtárosa a gyermekek olvasószolgálatának, a munkát a könyvtár dolgozói felváltva végzik. — Az úttörőházakban működő, közművelődési könyvtáraktól független gyermekkönyvtárak munkáját általában pedagógusok végzik vagy irányítják.

Az országban működő összesen 55 gyermekkönyvtári dolgozó, képzettség szerint a következőképpen oszlik meg:

Képzettség	Budapest	Vidék	Összesen
Pedagógus (középisk. vagy ált. isk. tanár)	3	5	8
Főiskolát végzett könyvtáros	9	2	11
Óvónő	—	1	1
Érettségizett	11	13	24
Ennél alacsonyabb képzettségű	4	7	11
Összesen	27	28	55

Aránylag kevés tehát a pedagógiai képzettséggel rendelkező gyermekkönyvtárosok száma, holott ezt mint alapvető követelményt kellene megkívánni. Szép számban dolgoznak főleg a budapesti gyermekkönyvtárakban főiskolát végzett könyvtárosok. Ez elvileg biztosítja ugyan a könyvtári munka szakmai színvonalát, hiányosak azonban pedagógiai ismereteik. A két-szakos egyetemet végzett könyvtárosok esetében ez a hiányosság meg fog szűnni. Aránylag sok, főleg vidéken, a csak érettségivel rendelkező gyermekkönyvtáros, akiknek pillanatnyilag mind a könyvtárosi, mind a pedagógiai ismeretei bizonytalanok. Rajtuk kívül még 11 olyan dolgozója van a gyermekkönyvtáraknak, akiknek jelenleg még érettségijük sincs (közülük 2 most végzi a dolgozók gimnáziumát).

Igen sok könyvtárban nem alakult még ki a gyermekkönyvtáros pontos munkaköre. Budapesten pl. általános a panasz, hogy a kerületi könyvtárak vezetői csak a szorosán vett kölcsönzés lebonyolítását tekintik a gyermekkönyvtáros feladatának, és ehhez mérik egyéb teendőiket. Ellentmond ennek az a tapasztalat, hogy a gyermekkönyvtáros teljesítménye a gyermeki kölcsönzésben általában magasabb, mint a felnőtteket kiszolgáló könyvtárosé. Mégis a legtöbb gyermekkönyvtáros feladatköréhez számos, tulajdonképpeni tevő-

kenységével össze nem függő munka tartozik, pl. : kíségit a felnőttkölcsonzésben, leltároz, adminisztratív feladatokat lát el stb. Ilyen körülmények között a kölcsonzés technikai lebonyolításán kívül legtöbbjüknek nem is marad ideje arra, hogy olvasóival foglalkozzék, vagy számukra a könyvtárat különféle szórakoztatva-tanító rendezvényeken keresztül (meseórák, bábelőadások, könyvviták, játékdélutánok, kirándulások stb.) vonzóvá tegye. Ilyen módon a gyermekkönyvtáros munkája csupán adminisztratív tevékenységgé szürkül. Nem csoda hát, ha kevés vállalkozó akad erre a faladatra, amelynek rövid örömeiért sok terhes és mellékes feladatot kell a könyvtárosnak vállalnia.

A helyzet vidéken nem ilyen egyöntetű. Van példa arra, hogy a gyermekkönyvtáros kizárólag saját munkájával foglalkozhat, de előfordulnak a budapestiekéhez hasonló panaszok is.

A gyermekkönyvtár állománya

A gyermekkönyvtár működésének a megfelelő helyiség, berendezés és az alkalmas könyvtáros mellett harmadik előfeltétele a kielégítő könyvvállomány. Az állomány és az olvasók számának összehasonlítása mutatja a gyermekkönyvtár olvasóinak könyvvel való ellátottságát. Ez az ellátottság 1955-ben és 1957-ben a következő volt :

	Megyei könyv- tárak	Járási könyv- tárak	Városi könyv- tárak	Önálló községi könyv- tárak	Letéti könyv- tárak	Vidéki összesen	Buda- pest	Orszá- gosan
1955.								
Gyermekkönyv-állomány az egész könyvvállomány százalékában ...	11,4	17,0	13,4	18,6	14,9	14,9	15,6	15,1
Gyermekolvasók az összes olvasók százalékában	35,0	41,0	39,0	49,0	43,0	42,0	27,1	40,3
1957. ¹²								
Gyermekkönyv-állomány az egész könyvvállomány százalékában ...	9,3	15,6	13,0	17,5	13,9	13,5	14,8	13,9
Gyermekolvasók az összes olvasók százalékában	28,6	37,3	37,9	42,0	45,5	42,0	26,2	39,6

¹² Az 1957. év adataival kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a könyvtáraknak az 1958. év elején végzett statisztikai felmérése nem volt tekintettel a gyermekkönyvtárak sajátos munkájára, és nem vizsgálta külön ezek adatait. Kénytelenek voltunk tehát megelégedni azokkal az adatokkal, amelyeket az évi jelentések szolgáltatnak és a Minisztérium Statisztikai osztálya nyújtani tudott.

Az olvasókra és a forgalomra vonatkozó adatok országosak, a gyermekkönyvtári állományról azonban az 1957. évre a Statisztikai osztálynak nem álltak adatok rendelkezésére. Ezeket csak 11 megye esetében tudtuk a megyei könyvtárak évi jelentéseiből megállapítani. Ez a 11 megye a következő : Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Borsod, Fejér, Komárom, Nógrád, Somogy, Szolnok, Veszprém, Zala. Mivel a 11 megye az összes megyék közel 60%-a, és ezek könyvvállománya több mint a megyei könyvtárak teljes állományának 60%-a, a statisztikai gyakorlat szerint az összesített adatok az országos átlagra jellemzőnek tekinthetők.

Az állomány és az olvasók fenti viszonszámaiból az derül ki, hogy a gyermekkönyvtár állománya a közművelődési könyvtár egész állományához viszonyítva 1955-től 1957-ig csökkent. Ennek oka részben az, hogy a könyvtárak nem fejlesztették megfelelő módon gyermekrészeiket, részben pedig igen nagy a gyermekkönyvek elhasználódása. A csökkentett könyvbeszerzési keretből származó hátrányt elsősorban a gyermekkönyvtárak érezték meg.

Az olvasók számarányának csökkenése is majdnem általánosnak mondható. Ez viszont arra mutat, hogy a gyermekkönyvtár nem tudja a vele szemben támasztott igényeket kielégíteni. A gyermekolvasók számaránya csak a letéti könyvtárakban emelkedett. Ezt sem tekinthetjük azonban különösebben öröndetes jelenségnek, mivel az elégtelen könyvállománnyal rendelkező falusi könyvtárakat egyre inkább a gyermekek látogatják.

Még plasztikusabban mutatják meg gyermekkönyvtáraink állományproblémáit az egy olvasóra eső kötetek, az egy olvasóra jutó kölcsönzések száma és az állomány forgási sebessége.

Az adott 11 megye állomány- és forgalmi adatai alapján számított viszonszámok 1957-ben a következők:

	Megyei könyv- tár	Járási könyv- tár	Városi könyv- tár	Önálló községi könyv- tár	Letéti könyv- tár ¹³	Vidéki hálózat	Fővárosi hálózat	Összesen
Egy olvasóra eső kötet.....	2,89	3,08	2,51	2,17	1,39	1,83	4,17	2,21
Egy olvasóra jutó kölcsönzés....	24,81	32,55	21,05	22,94	—	—	21,65	—
A könyvek forgási sebessége évenként	8,57	10,55	12,34	10,56	—	—	5,18	—

Látható tehát, hogy az egy olvasóra eső kötetek száma országosan igen alacsony, alig több mint két kötet. Pedig a könyvtárak olvasói közé a 6—14 éves korú gyermekeknek csak kis hányada tartozik. A *Statistikai Évkönyv* 1949—55-i adatai szerint az 5—14 éves korú gyermekek száma 1956. január 1-én 1 588 106 volt, a gyermekolvasók száma pedig országosan 1957-ben 292 778, azaz a megfelelő korú gyermekeknek csak a 18%-a. Különösen rossz az ellátottság a falusi letéti könyvtárakban. Nem tekinthető kielégítőnek azonban az állomány nagysága a könyvvel átlagosan legjobban ellátott fővárosi kerületi, megyei és járási könyvtárakban sem. A fővárosi hálózat mutatószámai országosan a legkedvezőbbek ezen a téren, itt egy főre 4 könyv esik. Feltűnő a különbség e téren is a vidék és a főváros között. A fejlesztés során e különbség megszüntetésére kell törekedni.

A fenti táblázat adatai világosan mutatják a gyermekkönyvtári állományok elégtelenségét. Az elégtelenség mértéke azonban akkor mutatkoznék meg teljes valóságában, ha a könyvtár állományát nem a jelenlegi olvasókhoz, hanem a 6—14 éves korú gyermekek számához viszonyítanánk, helységenként, városenként és országosan, figyelembe véve mindig a helység általános kulturális ellátottságát is, és ebből próbálnánk következtetni arra, hogy a

¹³ A letéti könyvtárak nem jelentik forgalmi adataikat részletezve, ezért az egy olvasóra eső kölcsönzés és a forgási sebesség mutatószámát sem a letéti könyvtárakban, sem a vidéki közművelődési könyvtári hálózatban, sem pedig országos viszonylatban nem lehetett megállapítani.

gyermekkönyvtárnak hány olvasót kellene kielégítenie, és ehhez mekkora állomány volna szükséges. Ennek felmérése azonban sokkal több adatot és a kérdést még szélesebbkörű tanulmányozását igényelné.

Rendkívül magas, különösen a vidéki hálózatban, a könyvek *forgási sebessége*. Ezek az átlagszámok a valóságban azt jelentik, hogy vannak könyvek, amelyeket az átlagosnál is jóval többször vesznek kölcsön. Ez pedig a könyvek olyan elhasználódását eredményezi, amely rövidesen az állomány pusztulásához vezethet. Éppen az állomány legértékesebb, legjobban keresett része van kitéve leginkább a pusztulásnak.

Feltűnően nagy a különbség a forgási sebesség tekintetében a vidék és Budapest között. Táblázatunk azt mutatja, hogy a vidéki gyermekrészelek állománya kb. kétszeresen van igénybevéve a budapestiekéhez képest.

A gyermekkönyvtár állományának rendszeres fejlesztése számos újabb problémát vet fel. Gyermekkönyvtáraink ma költségvetésileg és igazgatásilag a közművelődési könyvtárakhoz tartoznak. A rendelkezésre álló könyvbeszerzési költségvetési keret arányos felhasználása a könyvtárvezetők belátásától függ. Közülük azok, akik megértették a gyermekkönyvtár pedagógiai és művelődési jelentőségét, igyekeznek is a gyermekkönyvtárat megfelelő arányban részesíteni a rendelkezésre álló összegből. Így történik pl. Miskolcon. A könyvtárvezetők többsége — vidéken éppen úgy, mint Budapesten — azonban a felnőtt részleg ugyancsak nagymértékű igényeit tartja elsősorban kielégítendőnek, és csak a „maradékból” juttat a gyermekkönyvtárnak. Jellemző például, hogy a budapesti kerületi könyvtárakban az olvasók 26,2%-a gyermek, de a könyvbeszerzési keretnek csak 14%-át fordították 1957-ben gyermekkönyvek vásárlására.

Megnehezíti a rendszeres állománygyarapítást a gyermekkönyvkiadás még mindig nem kielégítő volta. Az utolsó néhány esztendőben ugyan szebb-nél szebb gyermekkönyvek jelennek meg a könyvesboltok kirakataiban. Ez a könyvtermelés azonban még mindig nem elégíti ki az igényeket, elsősorban a példányszám, de a választék tekintetében sem. Általános panaszuk a könyvtárosoknak, hogy a Könyvtárellátó jegyzékein kevés gyermekkönyv szerepel. Mire a könyvtárak nagy része tudomást szerez ezekről, a könyv már el is fogyott. Fokozott mértékben van ez így vidéken.

Végül néhány szót még az állomány mai állapotáról . . . A forgási sebesség mutatószámai is figyelmeztetnek arra a jelenségre, amelyet különben a tapasztalat is alátámaszt, hogy az állomány agyonolvasott, piszkos, rongyos. A könyvek gyors pusztulását a könyvtárosok javításokkal, újrakötésekkel igyekeznek késleltetni. A kötésre előírányzott összegek azonban általában nem fedezik a közművelődési könyvtárak szükségleteit, nem tudnak tehát erre a célra megfelelő összeget biztosítani a gyermekkönyvtárnak sem.

Az agyonhasznált könyvállomány nemcsak könyvtári, hanem egészségügyi problémát is jelent. Rengeteg fertőzésnek lehet az ilyen könyvanyag forrása. A könyvállomány tisztántartása érdekében ajánlatos volna a könyveket lemosható anyaggal bevonni. Ezzel egyben a kötések tartósságát is fokozni lehet. — Komoly problémát jelent minden gyermekkönyvtárnak az olyan könyvek fertőtlenítése, amelyeket fertőző betegségben szenvedő gyermek használ. A hazai gyakorlat szerint a hatósági fertőtlenítés alkalmával a gyermek által használt könyveket is fertőtlenítik, és a szülők a fertőtlenítés tényét a könyv visszaadásakor jelentik. Kérdés, hogy mennyire megbízható ez a módszer? Vannak országok, ahol a tisztiorvosi hivatal értesíti a könyv-

tárat a fertőző megbetegedésekről, és a könyvtár ennek alapján állapítja meg, hogy a megbetegedett gyermek tagja volt-e a könyvtárnak, és volt-e nála könyv. — Vannak olyan fertőző betegségek is, amikor a fertőtlenítés nem kötelező. Ilyen esetben, ha a betegségről a könyvtár tudomást szerez, hazai gyakorlatunk szerint a visszahozott könyvet néhány napig kiteszik a napra, és fél évre kivonják a forgalomból. A fertőzések megelőzésére azonban ma ennél már hatásosabb módszerek is vannak. A Szovjetunióban pl. ún. „bakteriumölő lámpákat” használnak a könyvtárak erre a célra. A könyvvállomány fertőtlenítésének kérdését is országosan, egységesen és szervezeten kellene megoldani.

A gyermekkönyvtárak olvasószolgálat

Az elhelyezés, a személyzet és a könyvvállomány hiányosságai arra utalnak, hogy a gyermekek olvasószolgálat

ata sem megoldott kérdés. Vannak hősi erőfeszítések, amelyek, a hiányok ellenére, eredményes és színvonalas gyermekkönyvtári munkát nyújtanak. Ezek azonban a kivételek. A színvonalas gyermekkönyvtári munkának nemcsak a tárgyi feltételei hiányoznak, de nem alakultak még ki nálunk a sajátos módszerei sem. Ugyanaz a spontaneitás, amely a könyvtárak létrejöttében, a könyvtárosok kiválasztásában megnyilvánul, jellemzi a gyermekkönyvtári munka módszereit is. Módszereiket tekintve a gyermekkönyvtárak ma még tökéletlen felnőttkönyvtáraknak tekinthetők, amelyek minden munkát a felnőttrészeleg mintájára végeznek, csak pontatlanabbul. Kölcsönzési rendszerük is zárt, éppen úgy, mint a felnőtteknél, legalábbis elvileg. A gyakorlat azonban nem igazolja ezt a módszert. Még azok a könyvtárosok is, akik elvileg állást foglalnak a szabadpolc ellen, a gyakorlatban beengedik a gyermekeket a könyvtárba, megértve, hogy teljesen reménytelen dolog, különösen a kisebb gyermekeket, katalógushasználatra kényszeríteni. A legtöbb könyvtárban nincs is gyermek számára használható katalógus. Ha pedig van, az megfelel az általánosan használt betűrendes vagy szakkatalógus felépítésének. A gyermekeknek azonban sajátosan szerkesztett, sajátos rendszerű katalógusokra van szükségük, mivel a felnőttekét még nem tudják használni. Ilyenek pedig általában nincsenek. Bár a gyermekkönyvtári katalógus egy válfaja, a képes katalógus, megtalálható egy-két könyvtárban házilag készített, sikerültebb vagy kevésbé sikerült formában.

Ki kell tehát alakítanunk hazai gyermekkönyvtárainkban is azokat a sajátos gyermekkönyvtári és gyermek-olvasószolgálati módszereket, amelyek megfelelnek a gyermek szellemi fejlettségi fokának, amelyek alkalmasak arra, hogy egyrészt megkedveltessük vele a könyvtárat, másrészt hogy megtanulja a könyvtár használatát.

A gyermekkönyvtári munkának jelentős fejezetei az egyéni és a közös foglalkozások különböző formái. Tudatosan és helyesen alkalmazott pedagógiai elvek ma még ritkán vezérik gyermekkönyvtárosaink ilyen irányú tevékenységét. A fejlődő gyermek képességeinek alapos ismerete hiányában hol alábecsülik, hol pedig túlértékelik képességeit. A jelenlegi zárt kölcsönzési rendszer mellett a könyvtárosnak igen kevés ideje marad a gyermekekkel való egyéni foglalkozásra. Ez alatt nem tudja megismerni a gyermek egyéniségét, és nem is veheti észre azokat a változásokat, amelyek a gyermek olvasási igényére

módosítólag hatnak. Ezért van az, hogy a könyvek szóbeli ajánlása a legtöbb esetben mesterkéltséggel és tartalmilag is gyakran hibás.

Ami a gyermekekkel való csoportos foglalkozásokat illeti, leglátogatottabbak a mesedélutánok és a filmvetítések. A felnőtt könyvtári részlegek gyakorlatától eltérően a gyermekek szívesen vesznek részt a könyvtár rendezvényein, a közönségszervezés tehát alig okoz gondot a könyvtárnak. Annál több problémát jelent a megfelelő helyiségek hiánya. A külön olvasóteremmel vagy előadóteremmel nem rendelkező gyermekkönyvtárak kölcsönhelyiségekben kénytelenek rendezvényeiket tartani. Az ilyen megoldás pedig nem alkalmas arra, hogy a gyermekeket a könyvtárhoz kapcsolja. Az olvasószolgálat színvonalát tehát szervesen összefügg a gyermekkönyvtár helyiségviszonyaival is.

Gyermekkönyvtárosok képzése

A gyermekkönyvtári munka pedagógiai jellege általánosan elismert. A gyermekkönyvtárosi alkalmazásnak feltétele kell hogy legyen a pedagógiai képzettség. Mivel nálunk még nem alakultak ki a gyermekkönyvtárosok speciális képzésének megfelelő formái, könyvtárosaink pedagógiai képzettségét úgy biztosíthatjuk legkönnyebben, ha kétszakos (tanár és könyvtár) könyvtárosokat vagy az általános iskolákban érvényes pedagógiai diplomával rendelkező egyéneket alkalmazunk a gyermekkönyvtárakban. Ezek a pedagógusok a könyvtári szakismereteket már könyvtári munkájuk közben, tanfolyamok útján is elsajátíthatják. A jövőt illetőleg szükségesnek tartanánk, hogy a könyvtárosképzés adjon lehetőséget arra, hogy a fiatal könyvtárosjelöltek ehhez a speciális könyvtárosi munkához szükséges ismereteket rendszeres tanulmányidejük alatt elsajátíthassák.

Mindaddig, amíg a gyermekkönyvtárakban nem szakképzett gyermekkönyvtárosok dolgoznak, szükségesnek tartjuk olyan tanfolyamok szervezését, ahol a gyermekkönyvtárak dolgozói a legszükségesebb ismereteket elsajátítják.

Az 1957—58-i tanévben szervezte meg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Könyvtárügyi Tanács Gyermekkönyvtári Szakbizottsága hazánkban az első gyermekkönyvtárosi tanfolyamot. A tanfolyam egy évig tartott és júniusban zárult. Huszonnégy előadásban foglaltuk össze a tanfolyam keretében a gyermekkönyvtáros legfontosabb tudnivalóit. A kéthetenként tartott előadásokon a budapesti gyermekkönyvtárak dolgozói és még néhány érdeklődő fővárosi könyvtáros vett részt. A résztvevők száma 34 volt. A vidéki gyermekkönyvtárosok részére az 1958—59-i tanévben indít a Szakbizottság az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani osztályával közösen hasonló tanfolyamot. A vizsgák azt bizonyítják, hogy ez az első tanfolyam, az új kezdeményezéssel járó hiányosságok ellenére is, igen hasznos volt. A közölt ismeretanyag mellett fokozta a gyermekkönyvtárosok igényét saját munkájukkal szemben, és egyben a könyvtárosi közvélemény érdeklődését is e fontos és eddig meglehetősen elhanyagolt könyvtári munkaterület felé irányította.

A speciális gyermekkönyvtárosi képzés mellett lehetővé kellene tenni azt, hogy mindazok a könyvtárosok, akik gyermekekkel foglalkoznak és pedagógiai képzettségük nincs, ezt pótlólag megszerezhessék. Az érettségivel vagy ennél kevesebb képzettséggel rendelkező könyvtárosoknak pedig indokolt esetben meg kellene adni a lehetőséget arra, hogy a munkájukhoz szükséges pedagógiai és könyvtárosi ismereteket megszerezhessék.

A gyermekkönyvtárak vázolt helyzete és a velük szemben támasztott igény sürgős feladattá teszi, hogy az eddig jórészt spontán fejlődő gyermek-részlegeket korszerű színvonalon álló gyermekkönyvtárakká fejlesszük, és számukat az adott lehetőségek szerint növeljük. A kormányzati szervek anyagi támogatása mellett az intézkedések egész sorára van szükség, kezdve a könyvkiadástól és a könyvtárak működésétől egészen a könyvtárosok képzéséig, amelyek közül a legfontosabbakat az alábbi javaslatokban lehetne összefoglalni:

1. A gyermekkönyvtár legmegfelelőbb helyének bizonyult nálunk a közművelődési könyvtár. A rendelkezésre álló erők jobb kihasználása érdekében fel kell azonban használnunk azokat a lehetőségeket is, amelyeket a gyermekkönyvtárak fenntartásához és fejlesztéséhez az úttörőmozgalom nyújtani tud. A közösen fenntartott könyvtárak esetében azonban körvonalazni kell egyrészt a könyvtár, másrészt az úttörőszervezet feladatait. Mindenképpen szükségesnek tartjuk, hogy a szakmai felügyelet és a személyzet képzése a közművelődési könyvtár, illetőleg a jövőbeni gyermekkönyvtári módszertani központ feladata és kötelessége legyen.

2. A gyermekkönyvtárak létesítését, szervezeti hovatartozását és működését, a gyermekkönyvtárosok képzését rendeleti úton lenne szükséges szabályozni.

3. Mielőbb létre kellene hozni Budapesten egy minta-gyermekkönyvtárat, amely elhelyezését, berendezését, állományát és egyéb felszerelését tekintve megfeleljen a korszerű gyermekkönyvtári igényeknek, ezekben és munkamódszereiben a többi gyermekkönyvtárnak mintául szolgálhasson. Ezenkívül a miskolci, a békéscsabai és a pécsi gyermekkönyvtárat kell minta-gyermekkönyvtárrá fejleszteni.

A létesítendő budapesti minta-gyermekkönyvtárhoz tartozna módszertani szempontból minden gyermekkönyvtár, akár a közművelődési könyvtár, akár az úttörőmozgalom, akár a kettő közösen, akár valamelyik szakszervezeti könyvtár tartja is fenn.

4. Fokozatosan ki kell építeni a gyermekkönyvtárakat, illetve gyermekkönyvtári részlegeket a megyei, járási, városi és fővárosi kerületi könyvtárakban.

5. Különbséget kell tenni gyermekkönyvtár és gyermekkönyvtári részleg között. Meg kell határozni, hogy milyen feltételek szükségesek a gyermekkönyvtár működéséhez. A gyermekkönyvtár mindkét változatában azonban szakképzett gyermekkönyvtárosok foglalkoztatása kívánatos.

6. A gyermekolvasók arányának megfelelően kell a közművelődési könyvtár költségvetésében a gyermekkönyvtár könyvbeszerzési keretét biztosítani.

7. Ki kell dolgozni a gyermekkönyvtárak és gyermekkönyvtári részlegek munkanormáit. (Ennek kidolgozása a Gyermekkönyvtári Szakbizottság feladata lesz.)

8. Biztosítani kell, hogy a közművelődési könyvtárak rendszeresen szolgáltatassanak statisztikai adatokat a gyermekkönyvtárak állományáról, olvasóiról és forgalmáról.

9. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a könyvkiadás változatosabb legyen, az új kiadású gyermekkönyvek példányszámát tartalmuknak megfelelően úgy kell megállapítani, hogy azok kielégítsék az országos szükségletet. Javasoljuk, hogy a gyermekkönyvkiadás és ezen belül a Móra

Könyvkiadó kiadási tervét rendszeresen vitassa meg a Gyermekkönyvtári Szakbizottság.

10. A gyermekek olvasószolgálatának javítása érdekében meg kellene indítani a központilag, nyomtatásban előállított képes katalóguslapok kiadását.

11. A Könyvtárosztály a gyermekkönyvtárügy legjobb ismerői számára tegyen lehetővé külföldi tanulmányutakat elsősorban a Szovjetunióba és a skandináv államokba, a gyermekkönyvtárügy beható tanulmányozása céljából.

12. Kéri továbbá a Szakbizottság a Könyvtárosztályt, hogy tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a Budapesten és vidéken épülő új lakótelepek tervezésekor közművelődési könyvtárak és ezen belül gyermekkönyvtárak építését mint nélkülözhetelen létesítményt is vegyék tervbe.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. június 23-i ülése megvitatta a gyermekkönyvtárügynek a Gyermekkönyvtári Szakbizottság által előterjesztett helyzetét RÁ CZ Aranka összefoglalása alapján. A Tanács ülése kiemelte a felvetett kérdés rendkívül fontosságát, a Szakbizottság jelentését elfogadta, és a legsürgősebb temivalókról határozatot hozott. A határozat szövegét az alábbiakban közöljük :

Határozatok : Az OKT a Gyermekkönyvtári Szakbizottság által készített jelentést elfogadta.

Felkéri a Szakbizottságot, hogy

- a) dolgozzon ki tervezetet társadalmi mozgalom indítására a gyermekkönyvtárak fejlesztése, a gyermekek jobb könyvellátása érdekében.
- b) Készítsen rendeltetvést a gyermekkönyvtárak szervezéséről, működéséről és a gyermekkönyvtárakok képzettségéről.
- c) Dolgozza ki a gyermekkönyvtárak, gyermekrészlegek munkanormáit,
- d) a központi minta-gyermekkönyvtár tervét.
- e) Vizsgálja felül az általános iskolák könyvtári helyzetét.

Az OKT javasolja a Minisztérium Könyvtárosztályának, hogy :

- a) terjessze a Minisztérium vezetősége elé a 14 éven aluli gyermekek könyvtári ellátottságának kérdését.
- b) Segítse elő, hogy a közművelődési könyvtárak költségvetésében a gyermekolvasók arányának megfelelően alakítsák ki a gyermekrészlegek könyvbeszerzési keretét.
- c) Hasson oda, hogy fokozatosan épüljenek ki az egyes könyvtárak nagyságának és a helyenként felmerülő igényeknek megfelelően a gyermekkönyvtárak, illetve a gyermekkönyvtári részlegek.
- d) A Minisztérium adja ki a Gyermekkönyvtári Szakbizottság által elkészített rendeletet.

ARANKA RÁ CZ : DIE LAGE DER KINDERBIBLIOTHEKEN IN UNGARN

Die Gestaltung der Kinderbibliotheken hängt stets eng mit dem Zustand der Volksbibliotheken zusammen. Wenn auch kein organischer Zusammenhang der beiden vorliegt, erweckt doch die Tätigkeit der Volksbibliotheken notwendigerweise den Wunsch nach Errichtung von Kinderbibliotheken. Auch in Ungarn konnte die Frage der Kinderbibliotheken nicht in den Vordergrund treten, solange die Einrichtung der Volksbibliotheken nicht ausgebaut und gefestigt war. Die Kulturpolitik der Zwischenkriegszeit kümmerte sich wenig um dieses Problem. Das Volksbibliothekswesen, eine Organisation desselben, das die Städte und Dörfer einheitlich umfasst, wurde erst nach 1945 ausgebaut. Daraus erklärt sich, dass es vor diesem Zeitpunkt nur in der Hauptstadt einige Bibliotheken gab, die Bücher auch an Kinder verliehen. Das neue Netz der Bibliotheken zog neben den Erwachsenen auch Tausende von Kindern in seinen Leserkreis und in den letzten Jahren wurde der Ruf nach der Errichtung und Tätigkeit von Kinderbibliotheken immer lauter.

Die Aufgabe der Kinderbibliotheken besteht darin, Kinder von 6—14 Jahren zum Lesen, zur Vorliebe für Bücher zu erziehen. Sie entfalten also eine pädagogische Tätigkeit, die jene der Schule in vieler Hinsicht ergänzt, sich jedoch, ohne ein gebundenes

Programm vor Augen zu haben, den Wünschen und Fähigkeiten der Kinder anpasst. Sie sind also nicht als ein Ersatz der Schulbibliotheken zu betrachten.

Kinderbibliotheken wurden bei uns hauptsächlich durch die Volksbibliotheken errichtet und aufrechterhalten. Ausserdem verfügen noch einige Pionierheime über Kinderbibliotheken. Unter unseren gegebenen Verhältnissen eignen sich jedoch am besten die Volksbibliotheken zu diesem Betrieb.

In Ungarn befassen sich bisher 81 Volksbibliotheken eigens auch mit Kindern. In 47 derselben verfügt die Kinderabteilung über getrennte Räumlichkeiten. Im Vergleich zu den Zuständen vor 1945 bedeutet dies zweifellos einen namhaften Fortschritt. Der Ausbau der Kinderbibliotheken befindet sich jedoch im Rückstand gegenüber dem Ganzen des Volksbüchereiwesens und den bestehenden Ansprüchen. Der ausgedehnte Kinderleserkreis der Volksbibliotheken macht es heute bereits erforderlich, dass sich jede Bibliothek, die über einen hauptberuflichen Bibliothekar verfügt, auch eigens mit den Kindern befasst und dass die grösseren Bibliotheken gesonderte Kinderabteilungen einrichten.

Der Betrieb der Kinderbibliotheken steht heute noch vor zahlreichen Problemen hinsichtlich der Räumlichkeiten, der Einrichtung, des Personals, des Bücherbestandes sowie des Leserdienstes.

Von den erwähnten 47 Bibliotheken mit eigenen Kinderräumen befriedigt keine einzige die Ansprüche einer modernen Kinderbücherei. Die Lokale sind in der Mehrzahl der Fälle nicht entsprechend. Ebenso ist ihre Einrichtung unmodern und zumeist unschön.

Ein ernstliches Problem besteht ferner derzeit noch in der Versorgung der Kinderbibliotheken mit entsprechendem Personal. Die Grund- und Fachbildung des vorhandenen Personals ist vielfach nicht befriedigend. Der erste einjährige Fachkurs für Kinderbibliothekare, den im Schuljahr 1957/58 der Fachausschuss der Kinderbibliotheken und die hauptstädtische Ervin Szabó-Bibliothek gemeinsam hielten, wurde durch 33 Budapestener Kinderbibliothekare absolviert. Für die Bibliothekare in der Provinz hält der Fachausschuss einen Kurs im Schuljahr 1958/59.

Der Bücherbestand der Kinderbibliotheken ist vor allem zahlenmässig mangelhaft. Im Verhältnis zur Gesamtbevölkerung entfallen je Kinderleser 2,21 Bücher. Jedes Buch wird in den Komitatsbibliotheken durchschnittlich 8,57-mal, in den Bezirksbibliotheken der Hauptstadt 5,18-mal im Jahr entliehen. Diese Umlaufgeschwindigkeit ist ausserordentlich hoch. Wie ungenügend der Bestand ist, ergibt sich aus der Tatsache, dass gegenüber den 39,6% des Leserpublikums, die die Kinder vertreten, die Kinderliteratur nur 13,9% des Bücherbestandes ausmacht. Auch diese Zahlen zeigen uns an, dass der Bestand der Kinderbibliotheken einer sehr starken Erhöhung bedarf. Eine Vorbedingung hierfür besteht jedoch im Ausbau und in der Verbesserung des Verlags von Kinderbüchern. Ein ernstliches Problem besteht auch im Schutz und in der Desinfektion des Bestandes der Kinderbibliotheken.

Unter solchen Umständen ergibt es sich von selbst, dass der Leserdienst der Kinderbibliotheken ausserstande ist, den Ansprüchen nachzukommen. Auch hat er sich heute noch der Natur der Kinder nicht genügend angepasst und ist etwas schwerfällig. Seine Mängel liessen sich teils durch entsprechende Verbesserung der Dislokationen und des Personals, teils durch Sicherstellung des nötigen Bücherbestandes lösen.

Der Landesrat für Bibliothekswesen hat den Bericht des Fachausschusses für Kinderbibliotheken diskutiert, seine Vorschläge angenommen und im Interesse ihrer Verwirklichung gemeinsam mit der Bibliothekssektion des Ministeriums für Volksbildung die nötigen Schritte eingeleitet.